

„A zsidóbirtokok kifogástalan megművelése a totális háború szerves része”. Zsidók földjeinek hasznosítása Kárpátalján (1944) ^[1]

Kárpátalja 1944-ben sorozatos változásokat élt meg. Az év első hónapjaiban még a béke szigetének számított a terület, majd fokozatosan elérte a háború. Az ország német megszállása véget vetett az addig megszokott nyugodt közhangulatnak, amin csak rontott a gyakorta sarcolásokat végző német katonák megjelenése. Áprilisban kettős, katonai és polgári közigazgatást vezettek be, amely végrehajtotta a zsidó lakosság összegyűjtését és deportálását, valamint vagyonuk elkobzását. A vagyonuk – már amit nem hordott szét korábban a lakosság – állami felügyelet alá került, amelynek jelentős részét a zajló háború szolgálatába állította a magyar politikai vezetés. Ilyen volt a zsidók termőföldje is, amelynek szétosztása a háború és közellátás céljait egyaránt szolgálta.

Bevezető

Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros történelmi vármegyék a 20. század 30-as éveinek végén két lépcsőben kerültek ismét magyar fennhatóság alá. 1938. november 2-án az első bécsi döntéssel Magyarországhoz csatolták a négy történelmi vármegye síkvidéki, döntő többségében magyarok által lakott részét, ahol vármegyerendszert alakítottak ki. Ezzel egyidőben a hegyvidéki területen előbb megalakult az autonóm kárpátaljai kormányzat, majd 1939 tavaszán pedig Kárpáti Ukrajna. E hegyvidéki területet vette birtokba 1939. március 14–18. között a Magyar Királyi Honvédség, amelyet a korabeli magyar politikai elit Kárpátaljának (olykor Ruszinkónak, Ruszinszónak) nevezett. 1939. július 7-én polgári közigazgatás váltotta a katonait Kárpátalján, amelynek hivatalos neve Kárpátaljai Kormányzói Biztosság lett. A vidéket nem a magukat magyarnak vallók lakták többségében, ez nemzetiségi vidék volt az országnak, ahol a területen élők 76 százaléka volt rutén nemzetiségű, 10,5 százaléka magyar, 3,4 százaléka szlovák, míg 1,3 százaléka német 1941-ben. A terület felekezeti szempontból sem volt homogén, mivel a népesség 60 százaléka görögkatolikus volt, 19 százaléka görögkeleti, 12 százaléka izraelita, 7 százaléka római katolikus míg 2 százaléka református 1941-ben.^[1] A Kárpátaljai Kormányzói Biztosságot a magyar politikai vezetés átmeneti közigazgatásnak tekintette,^[2] a ruszin autonómia kérdésével kapcsolatos viták elhúzódása miatt viszont 1944-ig érvényben maradt. A Kormányzói Biztosság három úgynevezett közigazgatási kirendeltségből állt, amelynek élén a kirendeltség vezetője állt. Eltért a vármegye közigazgatásától abban, hogy nem rendelkezett sem törvényhatósági gyűléssel, kisgyűléssel, sem pedig közigazgatási bizottsággal.

[2]

Munkács vára a távolból 1939-ben.

Forrás: Fortepan /Sattler Katalin

A négy vármegye, illetve a három közigazgatási kirendeltség Északkeleti Hadművelési Terület néven 1944. április 1-jével hadművelési területté vált, visszamenő hatállyal, mert az erre vonatkozó szabályozás április 12-én született meg. A közigazgatási változásnak egyik fő következménye az volt, hogy a vármegyék önkormányzati testületei (törvényhatósági gyűlés, törvényhatósági kisgyűlés, közigazgatási bizottság) nem működhetek tovább. Az így jelentősen centralizált hatalom jól befolyásolható polgármesterek, illetve gondosan kiválogatott fő- és alispánok kezébe került. A német megszállás után ugyanis az Északkeleti Hadművelési Terület közigazgatásában személycserékre is sor került, ami például a teljes fő- és alispáni kart érintette.[3] E kettős, katonai-polgári közigazgatásban a katonait Álgya-Pap Zoltán vezérőrnagy (Kárpáti Közigazgatási és Gazdasági Parancsnok, továbbiakban: Kárpáti KGP), a polgárit Vincze András nyugalmazott altábornagy vezette, mint hadművelési kormánybiztos.

E hadművelési közigazgatás kezdett hozzá a kárpátaljai zsidó lakosság összegyűjtéséhez 1944. április 16-án. Két hét leforgása alatt begyűjtötték a közel százezer izraelita lakost a főként síkvidéki részen felállított gettókba és táborokba. Az élet a gettókban roppant nehéz volt. Bizonytalanság uralta a közhangulatot, míg a kiábrándító higiéniai állapotok, illetve a vízhiány gyakorta okozott járványokat a zsúfolt táborokban.[4]

Az első deportáló szerelvények 1944. május 14-én indultak el Munkácsról Auschwitz irányába. Az utolsó transzport június elején hagyta el az Északkeleti Hadművelési Területet. 1944. május 15. és június 7. között Edmund Veessenmayer adatai szerint 289 357 zsidót deportáltak az I. (kárpátaljai) és II. (erdélyi) zónákból.[5] Ferenczy László csendőralezredes jelentése szerint 288 222 főt szállítottak el,[6] ebből az Északkeleti Hadművelési Területről nagyságrendileg 100 ezer főt.

A zsidók összegyűjtésekor megkezdődött vagyonuk elkobzása is. A készpénzt és drágaköveket, nemesfémeket összegyűjtötték, majd Budapestre szállították. A mindennapi használati tárgyakat a helyi közigazgatás, illetve a hadigondozottak, nagycsaládosok céljaira fordították (adták bérbe) csakúgy, mint a lakásokat és a házakat. A zsidók üzleteinek árukészleteiből részben a gettók,

táborok ellátását fedezték, illetve a légitámadások okozta károk helyreállítását, de előfordult az is, hogy keresztény kereskedőknek adták el azokat.

A zsidók földjeit többségében olyan frontharcosoknak és hadigondozottaknak utalták ki, akik értettek a föld megműveléséhez. Bár egyértelműen meghatározták a kedvezményezettek célcsoportját, ennek ellenére a helyi társadalom széles tábora földigényléseinek tömegét zúdtotta a helyi közigazgatásra. Ez annak az egyértelmű jele, hogy a (nemzetiségi) lakosság a földosztás alternatívájaként tekintett a zsidók (termő)földjeinek kiutalására. A lakossági várakozás jogosságát igazolta, hogy a terület visszacsatolását nem követte földosztás, Teleki Pál ugyanis még a demokratikus földreformnak a gondolatától is elzárkózott.[7] 1942-től a Kállay-kormány a zsidó tulajdonban lévő földek kisajátítása és kishaszonbérbe adásán kívül nem foglalkozott a földosztás kérdésével. Visszaemlékezése szerint Kállay Miklós miniszterelnök a földkérdést a háború végén kívánta elővenni.[8]

A visszacsatolást követően a Teleki-kormányzat nem hirdetett földosztást, mindössze a csehszlovák földreform felülbírálatát tűzte ki célul, ami roppant lassan haladt.[9] Lassúságára példa, hogy 1942-ben a csehszlovák földreform felülvizsgálata a Kárpátaljai Mezőgazdasági Kamara jelentése szerint még mindig szünetelt.[10] Pedig a birtokviszonyok különösen kedvezőtlenek képet mutattak 1942-ben a hegyvidéki területen, ami indokolt volna némi földosztást. A nagybirtok hatalma megkérdőjelezhetetlen volt, ők tették ki a birtokosok 0,12 százalékát, miközben a kezükben volt a művelésre fogható földterület 50 százaléka, 1000 kataszter holdnál nagyobb birtokok formájában. A megélhetés szempontjából a legsúlyosabb helyzetben az a 64 ezer kárpátaljai család volt (a birtokosok 34 százaléka), amely bár rendelkezett 1 kataszter holdnál nem nagyobb legelővel (kezükben volt a birtokok 1,6 százaléka), szántóföldje azonban nem volt. Szintén kiszolgáltatott helyzetben volt az másik 84 ezer család is (a birtokosok 45 százaléka), akik bár rendelkeztek szántófölddel (1–5 kat. hold), azonban ez nem volt elegendő a megélhetésükhöz sem (kezükben volt a birtokok 13 százaléka).[11]

E birtokviszonyok fényében érthető meg igazán, hogy miért fordult a helyi lakosság olyan tömeges formában a közigazgatáshoz 1944-ben földigényléssel. A magyar politikai vezetés azonban nem a hosszútávú megoldásban – vagyis a földosztásban – gondolkodott Kárpátalján a zsidók földjeinek hasznosításával kapcsolatban, hanem ideiglenes jellegűben, aminek megfelelt a hatósági gondnokság, illetve a haszonbérlet. Nézzük Kárpátalján ennek a menetét 1944-ben a gyakorlatban.

Az Északkeleti Hadműveleti Terület közigazgatása államérdekként propagálta a zsidók földjeinek gyors hasznosítását 1944-ben. „A zsidóbirtokok kifogástalan megművelése a totális háború szerves része. Figyelmeztetem, hogy hatósága területén műveletlen földnek maradnia nem szabad!!!” – adta szigorú utasításba az állami elvárást a Máramarosi Közigazgatási Kirendeltség gazdasági főfelügyelője a községi előljáróknak. Az ellentmondást nem tűrő magatartást két fő ok motiválta. Egyrészt el akarták érni, hogy a lehető legnagyobb mértékben és gyorsasággal legyenek elvégezve az aktuális mezőgazdasági munkálatok a termőföldeken. Másrészt igyekeztek a legtöbb földet bérbe adni, ezzel is csökkentve az állam adókiesését, amit leginkább a zsidók „eltűnése” okozott a gazdaságból. A hasznosítást a gyakorlatban két módon képzelték el: hatósági gondnoksággal és haszonbérlettel. A két típus közötti lényegi különbség az volt, hogy míg a haszonbérlet csak és kizárólag a földet kapta bérbe, addig a gondnok az egész zsidó gazdaságot személyzettel, haszonálatokkal és felszereléssel együtt.

A hatósági gondnokokkal történő hasznosítás első lépcsőfokát a gondnok személyének meghatározása jelentette. A Munkácson tartózkodó Meggyesy Lajos királyi ügyész felszólított minden járási gazdasági felügyelőt, hogy azonnal „hozzanak” javaslatba alkalmas és megbízható személyt gondnoknak.[12] A hadműveleti közigazgatás ezt továbbította a jegyzők, körjegyzők felé, akik néhány nap leforgása alatt kimutatásokba összesítették a „gazdátlaná vált” zsidók földjeit, majd azok gondnokságára, javaslatba is hoztak keresztényeket. Elsősorban csak olyan személyt jelölhettek, aki hadigondozott volt vagy már teljesített frontszolgálatot.[13] A körjegyzők javaslatait a vármegye Árvaszékének az elnöke és a vármegyei gazdasági főfelügyelő bírálta el. A kinevezések az Északkeleti Hadműveleti Területen folyamatosak voltak áprilistól júliusig. A gondnok a gazdaságot leltár mellett vette át, amely megbízás 1944. október 1-ig szólt.[14]

[3]

A munkácsi zsidók deportálása 1944-ben.

Forrás: The Ghetto Fighters' House Archive, Catalog No. 8283

A termőföldek hasznosításának másik módja a haszonbérlet volt. Az erre vonatkozó utasítást a hadművelleti kormánybiztos adta ki 1944. április 21-én (**lásd a 2. számú dokumentumot!**). Vincze András rendeletében a földek azonnali haszonbérbeadására a pénzügyigazgatóságokat utasította, akik az 1.600. ME. számú rendelet 12.§-a értelmében kapcsolatba léptek a Gazdasági Felügyelőkkel.[15] A Gazdasági Felügyelőségek vezényelték le a haszonbérbeadásokat, ők adták ki április végén a haszonbérbeadás szabályait tartalmazó rendelkezéseket. A bérlő személyénél is – hasonlóan a gondnokhoz – irányadó szempont volt, hogy a föld megművelését biztosítani[16] tudja a haszonbérlő. Bár Vincze nem tartotta fontosnak, de a vármegyei gazdasági főfelügyelők igen, hogy szociális szempontként a hadigondozottakat vegyék megkülönböztetett figyelembe a haszonbérlők kinevezéseknél, igaz csak az 5 kat. hold (2,7 hektár) alatti földek esetében.[17] Vincze András utasítása alapján a körjegyzők és a jegyzők megküldték a javaslataikat a bérlők személyére. A helyi lakosság látva ezt, földkérelmek tömegével fordult a helyi közigazgatáshoz. Ezeket azonban nem vették figyelembe, hisz több helyen is kidoboltatták a bírók, polgármesterek, hogy fölösleges kérelmeket írni, mivel kidolgozott eljárás van érvényben, amely figyelmen kívül hagyja a lakosság kérvényeit.[18] Ennek ellenére az emberek kérelmei továbbra is özönltek. A haszonbérlők személyét a vármegyei, közigazgatási kirendeltség Gazdasági Felügyelősége véleményezte. Ha mindent rendben találtak, a járási főszolgabíró vagy a községi előljáró véghatározatot állított ki a föld odaítéléséről. A haszonbérlet – csakúgy, mint a gondnokság – ideiglenes volt, egy évre szólt. A bérlés jogát el lehetett veszteni, de csak abban az esetben, ha a kiutalt földet a kedvezményezett elhanyagolta, vagy parlagon hagyta. A haszonbérbeadások az Északkeleti Hadművelleti Területen 1944 júliusig lezajlottak.

Sajnos forrásaink nem tartalmaznak információkat arról, hogy mennyi volt a hatósági gondnok bére az Északkeleti Hadművelleti Területen. Ezzel szemben a haszonbérlet éves díjáról van tudomásunk. Vincze András hadművelleti kormánybiztos nem határozta meg ennek a pontos összegét április 21-ei rendeletében (**lásd a 2. számú dokumentumot!**), azt a gazdasági

főfelügyelők tették meg helyette. Eszerint a kiváló minőségű szántóföld minden kataszter holdja után 120–150 kg búzát kellett fizetni,[19] míg a gyenge minőségű után 50–80 kg-ot.[20]

A földek hatósági gondnoksága és a haszonbérbeadása körül a leggyakrabban amiatt alakult ki probléma, mert nem minden hadigondozott, illetve frontharcos részesült termőföldből. Így panaszlevelek tömege zúdult a helyi közigazgatásra, amelyben korrupcióval, hatalommal való visszaéléssel vádolták az eljárókat a hadigondozottak.[21]

Vincze András hadműveleti kormánybiztos a gazdasági főfelügyelőkkel, illetve a pénzügyigazgatóságokkal közösen ellenőrizte mind a hatósági gondnokok, mind pedig a haszonbérlők munkáját. Szigorúan monitoringozták, hogy a gazda elvégezte-e az aktuális mezőgazdasági munkát.[22] Az ellenőrzés keretei között a községi jegyzők jelentést tettek 24 óra leforgása alatt, hogy kinek a földje maradt parlagon. Az ilyen ellenőrzés folyamatos volt 1944-ben, májusában, júniusban, illetve augusztusában is volt rá példa. Az ellenőrzések szabálytalanságokat tártak fel, amelyek közül a leggyakoribb az volt, hogy a bérlő parlagon hagyta a földet. Ebben az esetben a termőföld bérleti szerződését érvénytelenítették és a földet másnak kiosztották.[23]

*

Az idézett két dokumentum jól szemléltet több fontos tény is a zsidók földjeinek felhasználásáról Kárpátalján 1944-ben. Jelentőségüket csak növeli, hogy e régió történetét ebben a tekintetben tudományos vizsgálódás nem érintette.

Az első dokumentumból jól látható, hogy Bereg vármegye alispánja észlelte a földek parlagon maradásának lehetőségét és egyértelmű intézkedéseket fogalmazott meg annak érdekében, hogy összeírják az ilyen földeket. Ez azonban csak és kizárólag Bereg vármegyére vonatkozott, hasonló rendelkezésről a másik három vármegyéből, illetve a három közigazgatási kirendeltségből nincs tudomásunk.

A második közzétett dokumentum – ehhez az ügyintézés folyamatában a közigazgatás is tartotta magát – ideálisan bizonyítja, hogy a hadműveleti kormánybiztosi pozíció szabad mozgásteret biztosított a zsidók földjeinek felhasználásában. Vincze András hadműveleti kormánybiztos ugyanis a különleges közigazgatási szabályokra hivatkozva, saját hatáskörben diszponált a termőföldek haszonbérbeadása fölött, a szakminisztériumok megkérdezése nélkül. Vincze rendelete felülírt minden más hivatal által korábban kiadott, a zsidók földjeinek bérbeadását érintő rendeletet, miközben érvénye kiterjedt mind a négy vármegyére, illetve a három közigazgatási kirendeltségre vagyis az egész Északkeleti Hadműveleti Területre.

A két dokumentum összehasonlításából jól látható egy fontos ellentmondás is. Az első iratban Tatár Géza alispán konkrét, gyakorlati utasításokat adott az alá tartozó közigazgatásnak az „elhagyott” ingatlanok hasznosításával kapcsolatban, ami utal arra, hogy az alispán gyakorlott közigazgatási szakember volt. Ezzel szemben Vincze András sokkal kevesebb gyakorlati utasítást írt elő alárendeltjeinek a haszonbérrel kapcsolatban, pusztán rendeleteket idézett a miheztartás végett. Az oka a hadműveleti kormánybiztos előéletében keresendő, aki nem rendelkezett a polgári közigazgatásban tapasztalatokkal, mivel egykori katonaként a nyugállományból került az Északkeleti Hadműveleti Terület vezetői székébe.

A közölt források géppel, magyar nyelven íródtak. Megtartottam az iratok eredeti szerkezeti felépítését és korabeli szóhasználatát.

Dokumentumok

1. dokumentum

Tatár Géza Bereg vármegyei alispán rendelete a parlagon maradt és elhagyott zsidó ingatlanok hasznosításáról

Beregszász, 1944. április 17.

Bereg vármegye alispánja.

4894/1944.

Tárgy: Parlagon maradt és
elhagyott zsidó ingatlanok
hasznosítása.

H.i: Azonnal!

Valamennyi polgármesternek, főszolgabíró és körjegyző úrnak,

székhelyein.

A katonai bevonulások, valamint a zsidók személye és vagyonával kapcsolatos intézkedések következtében több ingatlan parlagon maradásának veszélye látszik fennforogni.

Mivel különösen a mai körülmények között műveletlen, vagy vetetlen ingatlan nem maradhat, az 1942. évi XVI. t.c. alapján[24] utasítom az illetékeseket, hogy minden ilyen adott esetben tegyék meg haladéktalanul a legsürgősebb intézkedéseket, egyben jelentsék a vármegyei m. kir. gazdasági felügyelőségnek, sürgős esetben küldőncel:

1. az ilyen ingatlan helyét,
2. a tulajdonos nevét,
3. az ingatlan nagyságát, művelési ágak szerint,
4. a szántó területen eddig eszközölt munkálatokat, vetéseket,
5. és a még be nem vetett rész további felhasználásának tervét.

Egyidejűleg tegyenek javaslatot a további felhasználást illetően és hozzanak javaslatba olyan érdemes egyént, aki kellő erővel és vetőmaggal rendelkezik. Javaslat teendő a bérösszegre vonatkozóan is, mely kat. holdra számított búza értékben fejezendő ki.

Az adó ártéri járulék,[25] kegyúri terhek,[26] épület biztosítása bérbevevők[et] terheli! A vetéssel juttatott ingatlannál a munkálatok és vetőmag értékét a bérlő megtéríteni tartozik.

Amennyiben az elhagyott ingatlanon igaerő, igásállat és vetőmag lenne, vagy bevetett területek kerülnének átadásra, úgy ezekre érdemes hadbavonultak hozzátartozóik hozandók javaslatba.

Amennyiben valamely bizottság az ilyen ingatlanokra már juttatási javaslatot készített volna, úgy a javaslatba hozottak helyezendő birtokba, ha egyébként az ingatlan folyamatos megmunkálása biztosítottnak vehető.

Az ingatlan élő és holt felszereléséből a volt zsidó tulajdonos által eszközölt eladás vagy elajándékozás semmis, mert azok törvény szerint az igénybevétel tárgyát képeztek és képezik. Jelentések és javaslatok alapján további intézkedéseket a Gazdasági Felügyelőség ad.

Jelzet: UA-KTÁL-185-1-936-22. [Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi részleg. A Beregszászi járás főszolgabírójának iratai]

2. dokumentum

Vincze András hadművelleti kormánybiztos rendelete az elhagyott és gondozás nélkül maradt, köztük zsidó birtokok termelésének biztosításáról haszonbérlet útján

Ungvár, 1944. április 21.

Hivatalos másolat.

A hadművelleti terület kormánybiztosa. 100.006/1944. szám. Pénzügyigazgató Urnak Ungvár, Beregszász, Máramarossziget.

Az elhagyott és gondozás nélkül maradt, köztük zsidók birtokában lévő nagy számú ingatlanok, nevezetesen szántó, rét, legelő, szőlő, kert, gyümölcsös ingatlanok, folyó évi termelésének biztosítása az előrelátható időre való tekintettel azonnali intézkedéseket tesz szükségessé. Ezért az 1.500/1944. ME. számú rendelet 18. §-ában részletezett jogkörömben[27] felhívom az 1.440/1944. ME. számú rendelet A/pontjában körülírt hadművelleti területre illetékes Pénzügyigazgató Urakat,[28] hogy e hadművelleti területen a zsidók vagyonának bejelentése és zár alá vétele tárgyában kiadott 1.600/1944. ME. számú rendeletnek 12. §-ában foglaltakat[29] azonnal hajtsa végre az 1.500/1944. ME. számú rendelet 18. §-ának 2. pontja figyelembevételével, amely szerint ezek az ingatlanok elsősorban bérbe, vagy haszonbérbe adás útján hasznosítandók. A zárgondnok, illetve felügyelő javadalmazása a bér vagy haszonbér, terhére állapítandó meg. Hasonlóképpen intézkedjenek az esetleg elhagyott vagy gondozás nélkül maradt olyan fent felsorolt minőségű ingatlan tekintetében is, amelynek birtokosa keresztény.

A zárgondnok, felügyelő, bérlő és haszonbérlő személyének kiválasztásánál egyedül irányadó szempont az legyen, hogy a kérdéses ingatlan folyó évi megművelését és termését miképpen lehet a legjobban biztosítani az ország hadviselése érdekében. E rendeletemet tájékoztatásul megküldöm a m. kir. pénzügyminiszter és földművelésügyi miniszter uraknak, a kárpáti közigazgatási és gazdasági parancsnok úrnak,[30] Ung, Bereg, Ugocsa, Máramaros vármegyék főispánjainak, továbbá 4-4 példányban az alám rendelt alispán és közigazgatási kirendeltségi vezető, polgármester és járási főszolgabíró uraknak, kérve, hogy a velük együttműködő KG parancsnoknak, Árvaszéknek és Gazdasági Felügyelőségeknek 1-1 példányt kézbesítsenek.

A hadművelleti terület kormánybiztosának

megbízásából:

Halász Géza (aláírása)

miniszteri tanácsos

Jelzet: UA-KTÁL-757-1-110-5. [Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi részleg. A Kereckei körjegyzőség iratai]

[1] 1941. évi népszámlálás. *Demográfiai adatok községenként (Országhatáron kívüli terület)*. Bp., 1990. 6–7.

[2] Kárpátaljai Kormányzói Biztosságot 1939. július 7-én hozza létre a magyar parlament azon a többségében nemzetiségek lakta területen, amit a Magyar Királyi Honvédség 1939. március 14–18. között katonai akcióval csatolt Magyarországhoz. A ruszin Kárpátalja esetében a katonai közigazgatásról a polgári közigazgatásra történő áttérés jogi alapját a magyar parlament 1939. június 22-én fogadta el az 1939. évi VI. tc. „a Magyar Szent Koronához visszatért kárpátaljai területnek az országgal egyesítéséről” valamint az ugyanezen a napon Teleki Pál miniszterelnök által aláírt 6.200. ME. rendelettel „a Magyar Szent Koronához visszatért kárpátaljai terület közigazgatásának ideiglenes rendezéséről”. A 6.200. ME. számú rendelet leszögezi, hogy ideiglenesen rendezi a kárpátaljai terület közigazgatását, ami addig marad érvényben, amíg a „kárpátaljai önkormányzatról” az autonómiáról nem rendelkeznek. A létrejövő Kárpátaljai Kormányzói Biztosság élére az államfő Horthy Miklós, a miniszterelnök javaslatára nevezte ki a kormányzói biztost és a főtanácsadóját. A kormányzó jogköre megegyezett a vármegyei közigazgatás élén álló főispán jogkörével. FEDINEC CSILLA: *A Magyar Szent Koronához visszatért Kárpátalja 1938–1944*. Bp., 2015. 125.

[3] KOSZTYÓ GYULA: *Kárpátalja, mint Északkeleti Hadműveleti Terület története (1944)*. Doktori disszertáció, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Bp., 2020. 31–49.

[4] Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár DEGOB-jegyzőkönyvek, 9., 437. jegyzőkönyv. <http://degob.hu/index.php?showjk=437> ^[4] (utolsó hozzáférés: 2024. június 11.)

[5] RANDOLPH L. BRAHAM: *Eichmann és a magyar zsidóság pusztulása*. New York, 1963. 25–26.

[6] RANDOLPH L. BRAHAM: *A népirtás politikája. A holokauszt Magyarországon. Harmadik bővített kiadás. I. kötet*. Bp., 2015. 759.

[7] GERGELY JENŐ–PRITZ PÁL: *A trianoni Magyarország 1918–1945*. Bp., 1998. 127.

[8] Egyébként memoárjában Kállay Miklós miniszterelnök a zsidó földek kisajátításának, számbavételének, kishaszonbérletbe adását lassúnak, átláthatatlannak, alkalmazhatatlannak tekintette. Lásd bővebben. KÁLLAY MIKLÓS: *Magyarország miniszterelnöke voltam 1942–1944*. Bp., 2012. 98–100.

[9] SZAKÁL IMRE: *Telepesek és telepes falvak a csehszlovák Kárpátalján*. Bp., 2017. 155.

[10] ORTUTAY PÁL: *A Kárpátaljai Mezőgazdasági Kamara 1942. évi igazgatói jelentése*. Ungvár, 1943. 20.

[11] ORTUTAY PÁL, i. m. 9.

[12] UA-KTÁL-744-2-167-1. [Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi részleg. A Taracvölgyi járás főszolgabírójának iratai]

[13] UA-KTÁL-744-2-167-6. [Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi részleg. A Taracvölgyi járás főszolgabírójának iratai]

[14] UA-KTÁL-685-1-31-59. [Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi részleg. A Bródi körjegyzőség iratai]

[15] Ungváron, Beregszászban és Máramarosszigeten működött pénzügyigazgatóság.

[16] Rendelkezik a földműveléshez szükséges tapasztalattal, illetve birtokában van eszközöknek, vetőmagnak.

[17] UA-KTÁL-162-3-1745-14. [Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi részleg. A Máramarosi Közigazgatási Kirendeltség vezetőjének iratai]

[18] UA-KTÁL-350-1-130-14. [Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi részleg. A Kőrösmezői körjegyzőség iratai]

[19] Sajnos nem rendelkezünk információkkal arról, hogy a kitűnő állapotban lévő szántóföldnek mekkora volt a termésátlaga Kárpátalján 1944-ben. 1937-ben Kárpátalján a búzának 580 kg volt a termésátlaga kataszter holdanként. UA-KTÁL-1177-1-6-3. [Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi részlege. A Kárpátaljai Mezőgazdasági Kamara iratai]

[20] UA-KTÁL-759-1-127-140. [Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi részleg. A Velétei körjegyzőség iratai]

[21] UA-KTÁL-146-1-517-38. [Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi részleg. A Nagybocksói körjegyzőség iratai]; UA-KTÁL-118-3-155-13. [Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi részleg. A Perecsenyi járás főszolgabírójának iratai]; UA-KTÁL-759-1-127-107. [Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi részleg. A Velétei körjegyzőség iratai]

[22] UA-KTÁL-691-1-33-14. [Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi részleg. A Talaborfalui körjegyzőség iratai]

[23] Csak Huszt városában 10,3 hektár földet vettek el a keresztény haszonbérlektől. UA-KTÁL-340-3-239-17–19. [Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi részleg. A Huszti járás főszolgabírójának iratai]

[24] 1942. évi XVI. törvénycikk a mezőgazdaság fejlesztéséről. 1942. szeptember 11.

[25] Ártéri járulék kataszter holdanként 1,20 pengő volt.

[26] A kegyúri jog bizonyos személyeknek, vagy személyek csoportjainak az egyházi hatóság által adott kiváltsága, amely főként valamely egyházi hivatal viselője kijelölésében való részvételre vonatkozott, és templom karbantartásának, illetve felújításának kötelezettségével, valamint egyéb terhekkel is járhattak. JANES ZOLTÁN: *A kegyúri intézmény kialakulása, virágzása és megszűnése, különös tekintettel Kunszentmárton város egyházi életére 1850-től 1950-ig*. Doktori disszertáció, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézet, Bp., 2013. 13–14.

[27] A rendelet szerint a kormánybiztos megfelelő intézkedéseket bocsáthatott ki az állami és egyéb közvagyon megőrzése, illetve az elhagyott vagyon gondozása nélkül maradt magánvagyon, valamint a vagyontárgyaknak zár alá vétele ügyében és a termelés folytonosságának biztosítása érdekében. A m. kir. minisztérium 1944. évi 1.500. M.E. számú rendelete a hadművelési területekre vonatkozó különleges közigazgatási szabályokról. 1944. április 4.

[28] Vagyis az ungvári, beregszászi és máramarosszigeti pénzügyigazgatókat.

[29] Az illetékes pénzügyigazgatóságnak kellett megkeresnie a gazdasági felügyelőt a mező- és erdőgazdasági vagyontárgy megfelelő gondozásba vétele érdekében. A m. kir. minisztérium 1944. évi 1.600. M.E. számú rendelete a zsidók vagyonának bejelentéséről és zár alá vételéről. 1944. április 14.

[30] A három közigazgatási kirendeltséget és a négy vármegyét magába foglaló hadművelési terület hivatalos neve 1944 áprilisától az Északkeleti Hadművelési Terület lett. Ez a közigazgatás kettős adminisztrációt jelentett egy polgárit és egy katonait. A polgárit a hadművelési kormánybiztos vezette, a katonait pedig a Kárpáti Közigazgatási és Gazdasági Parancsnok (KG). Míg az előbbi 1944. április 12-én, addig az utóbbi április 16-án jött létre. UA-KTÁL-47-1-412-4–7. [Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi részleg. Ung vármegye főispánjának iratai]

Címkék:

[második világháború](#) ^[5]

[Kárpátalja](#) ^[6]

[zsidóüldözés](#) ^[7]

[holokauszt](#) ^[8]

[földkérdés](#) ^[9]

[Magyarország](#) ^[10]

Kiadás: 24. évfolyam (2024) 2. szám

Forrás webcím:<https://www.archivnet.hu/a-zsidobirtokok-kifogastalan-megmuvelese-a-totalis-haboru-szerves-resze-zsidok-foldjeinek>

Hivatkozások

[1] <https://www.archivnet.hu/a-zsidobirtokok-kifogastalan-megmuvelese-a-totalis-haboru-szerves-resze-zsidok-foldjeinek>
[2] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/fortepan_146212_0.jpg [3]
<https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/munkacs.jpg> [4] <http://degob.hu/index.php?showjk=437> [5]
<https://www.archivnet.hu/cimkek/masodik-vilaghaboru> [6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/karpatalja> [7]
<https://www.archivnet.hu/cimkek/zsidouldozes> [8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/holokauszt> [9]
<https://www.archivnet.hu/cimkek/foldkerdes> [10] <https://www.archivnet.hu/cimkek/magyarorszag>